

עקירת עצי פרי

ט"ז יורה דעה סימן קטז ס"ק ו:

עוד אחר מצינו שאסרו חז"ל... שלא לקוץ אילן העושה פירות... וכתב הרא"ש שם: וכן אם היה צריך למקומו מותר, עד כאן לשונו. ומזה התרתי לאחד שהיה לו קרקע עם אילנות לקוץ האילנות אף על פי שיש בהם פירות כדי לבנות בית דירה עליה.

אולם, בשו"ת בית יעקב כתב שדברי הרא"ש שנויים במחלוקת, ואין להתיר אלא קציצת ענפים בודדים בלבד:

שו"ת בית יעקב סימן קמ:

נראה ראייה ברורה שהתוספות סבירא להו דאפילו בצריך למקומו אסור הוא... מיהו לקוץ מקצת אילן מותר אף לדעת התוספות בצריך למקומו... הלכך נראה לעניות דעתי לדינא על פי הראיות הנ"ל, לאסור במקום שיש אילנות עושים פרי לקצצם ולבנות, דצריך למקומו אסור, דלא כדברי בעל ט"ז.

את טעמם של המתירים הסביר הגר"ע יוסף:

שו"ת יביע אומר חלק ה - יורה דעה סימן יב:

ונראה שאף על פי שאין ראייה לזה (לדינו של הרא"ש) מדיון אם היה מעולה בדמים, ששם האילן עצמו מעולה בדמים אחר הקציצה, מה שאין כן בצריך למקומו, שעל כל פנים האילן נשחת ונפסד, מכל מקום סבירא ליה להרא"ש ורבינו ירוחם, שהאילן ולא אסרה תורה אלא דרך השחתה, וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל, גם כשצריך למקומו לא מקרי דרך השחתה, כיון שעושה לצורך המקום.

❖ לאור דברי הגר"ע יוסף, מהי הסברא לאסור את עקירת העץ לצורך מקומו, אף אם מותר לעשות זאת לצורך שימוש בעץ?

יש להוסיף שכל היתרו של הרא"ש נאמר דווקא כאשר התועלת במבנה שיבנה במקום העץ גדולה על שוויו של העץ:

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עו:

ואולם לא ביאר היטב דבריו הרב ז"ל (הט"ז). אם הבית היה מעולה בדמיו מן האילנות אז יש לומר כן (שמוותר לקוצו). וסתמא ודאי כך הוא... מכל מקום היה לו לפרש. משום דלזימנא לאו הכי הוא (לפעמים אין הדבר כך).

מכל מקום, הסכימו רוב האחרונים שעקירת עץ לצורכי נוי בלבד אסורה:

שו"ת חוות יאיר סימן קצה:

ונראה לי גם מה שכתב הרא"ש להתיר לצורך מקום, רצונו לומר שרוצה לבנות שם או לתקן לו במקומו דבר הנצרך לו, מה שאין כן להרחיב חצירו ולצורך טיול ותוספת אור ורווח בעלמא, לא אמר.

❖ מדוע אסורה עקירת עצי פרי לצורך נוי, אף שאינו עושה זאת בדרך השחתה אלא למטרה מוגדרת?

אולם, יש שאמרו שאף עקירה לצרכי נוי הנהוגים בעולם מותרת:

שו"ת מהר"י באסן סימן קא:

ואכתי יש לבעל דין לחלוק ולומר דכשהבנין אינו דבר של צורך גמור, אלא לבני למלאת תאות נפשו, דאסור לקוץ. דאף על גב דאמרינן שלא אסרה תורה אלא דרך השחתה לאו כללא הוא, דאפילו כונתו לדבר אחר שרצונו בכך או כמתעסק, אף על פי שאינו דרך השחתה ממש, כיון שאין בקציצת האילן תועלת אמיתי אח הוא לבעל משחית, ודרך השחתת קרינא ביה, שאין אנו הולכין אחר כונתו אלא כשהוא דבר המועיל יותר מהאילן על פי האמת לא על פי מדותיו ותאותיו בלבד... איברא לעניות דעתי סברא חלושה וקלושה היא זו, דכיון שכך דרכם של בני אדם שמוציאין ממנו רב

הקדמה:

אף בעת מלחמה ומצור על האויב ציוותה אותנו התורה שלא להשחית לחינם את עצי הפרי של האויב. מכאן עלינו לתת דעתנו כמה נאים ומשובחים מעשיו של הקב"ה שברא בשבילנו, שלא נקלקל ונחריב אותם.

שאלה: האם מותר לעקור עץ פרי לצורך שיפור פני הבסיס?

א. מקור הדין

נאמר בתורה:

דברים פרק כ פסוק יט:

כִּי תִצְרֹךְ אֶל עֵיר יְמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְסָּהּ, לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנִדְחָהּ עָלֶיהָ גֵּרָזוֹ, כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׁדָה לְבֹא מִפְּנֵיךְ בְּמִצְרָו.

מכאן למדו בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צא עמוד ב:

אמר רב: דיקלא דטען קבא (דקל הטוען קב של פירות) - אסור למקצציה... אמר רבי חנינא: לא שכיב שיבחת ברי (בני, ושמו היה שיבחת), אלא דקץ תאינתא בלא זמנה.

אולם, מבואר בגמרא שישנם אופנים בהם מותר לקצוץ אילנות:

תלמוד בבלי שם:

אמר רבינא: ואם היה מעולה בדמים (ששווי העץ עצמו כשהוא עקור גדול משווי הפירות שהוא טוען) - מותר... שמואל, אייתי ליה אריסיה תמרי (הביא לו האריס שלו העובד בשדהו, תמרים לאכול), אכיל, טעים בהו טעמא דחמרא (טעם בהם טעם יין). אמר ליה (שמואל לאריסו): מאי האי (איך זה קרה)? אמר ליה: ביני גופני קיימי (הדקלים נמצאים בין הגפנים). אמר: מכחשי בחמרא כולי האי (כל כך מחלישים הדקלים את כוחו של היין היוצא מהגפנים)? למחר אייתי לי מקורייהו (עקור אותם משרשיהם).

❖ באלו אופנים מותר לקצוץ עצי פרי? מדוע?

וכן פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה ח - ט:

אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר לא תשחית את עצה, וכל הקוצץ לוקה, ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל **דרך השחתה** לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים, **לא אסרה תורה אלא דרך השחתה**. כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו, וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקוץ אותו.

❖ כיצד ביאר הרמב"ם את יסוד ההיתר להשחית עצי פרי באופנים הנ"ל?

ב. עקירת עץ לצורך שימוש במקומו

מעבר להיתרים המבוארים בגמרא, הוסיף הרא"ש היתר נוסף:

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ח סימן טו:

וכן אם היה צריך למקומו נראה דמותר.

את דברי הרא"ש פסק הט"ז:

וכן כתב הגאון יעב"ץ ודייק כן מדברי הגמרא:

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עו:

איברא דאיכא למידק (יש לדייק) בהך מילתא דאמר רב חנינא: לא שכיב שכחת ברי אלא דקך תאנתא בלא זימנא, היכי מיירי (באיזה אופן מדובר)? דהא ודאי שכחת תלמיד חכם הוה, וחס ושלום לומר שעבר על לא דאורייתא. וכן משמע נמי מדקאמר: לא שכיב אלא משום דקך, מוכח דודאי חסיד גדול היה שלא נמצא בו שום עוון, כי בחטאו מת בשביל דבר קל נענש. מפני שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. ועל כרחך לומר שלא עבר על לאו ממש. ונראה לי דודאי היה לו ריווח בקציצתו, שהיה מעולה בדמיו או צריך למקומו היה, דמותר לקוצצו... **איכא סכנתא**. אף על גב דשרי מדינא...

❖ **כיצד דיין היעב"ץ שישנה סכנה בקציצת אילן אף במקום שמותר לקוצצו על פי הדין?**

אולם יש שדחו את ראייתו של היעב"ץ, והוכיחו כנגדו ממשמעות דברי הפוסקים:

שו"ת חיים שאל חלק א סימן כג:

ואם איתא (כדבריו של היעב"ץ)... הוה ליה למימר שקצץ תאנה שצריך למקומה וכיוצא... ואינו מחזור (דברי היעב"ץ אינם נראים), דאם כן, איך הפוסקים, הרמב"ם וסמ"ג ורבינו ירוחם, סתמו דכי הוא מעולה בדמים שרי? והוה להו למימר דעל כל זה איכא סכנה, ולא לומר דקוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרות או אם מזיק בשדה אחרים או מפני שדמיו יקרים.

ה. דרכי היתר

אף לדעות החוששות משום סכנה, הביא השאילת יעבץ שתי דרכי היתר בדבר:

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עו:

לכן להדיוט לא הייתי מיקל בו. אפילו היה משתכר (מרווח שכר) בכך. משום דחמירא סכנתא... אף על פי שאין ספק בדבר שבכל אופן מותר כאן כנזכר, **לרוחא דמילתא יקוצצו גוי** ולית דין צריך בשש... עוד צריך אני למועדי **שאם אף על פי שעוקרין הגפן ממקומה עדיין היא חיה** ויכולין לנטעה במקום אחר, אין כאן בית מחוש לעולם. דפשיטא אין זו קציצה, ולא נאסרה כלל בשום אופן שהרי היא כנטועה במקומה, וכדקיימא לן גבי ערלה, באילן שנעקר והסלע עמו, אם יכול לחיות פטור מערלה, כל שכן הכא בנידון דידן, כך נראה פשוט.

❖ **מהם שני ההיתרים שמביא השאילת יעב"ץ?**

ו. הלכה למעשה

- אסור מהתורה לקצוץ עץ מאכל הנותן פירות משום 'בל תשחית'.
- אילן סרק מותר לקצוץ אותו, וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקצוץ אותו.
- לא אסרה תורה אלא דרך השחתה, לכן אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמי גוף העץ יקרים, אין איסור לקצוץ אותו.
- וכן אם היה צריך למקומו לבנות עליו, מותר לקצוץ את האילן. ובלבד שהתועלת במבנה תהיה גדולה מתועלתו של העץ (ויש אוסרים בזה).
- אולם לצורך הרחבת חצר או תוספת אור ונוי, אסור לקצוץ אותו.
- יש להחמיר שלא לקצוץ אף חלקים וענפים מהעץ לחינם, אולם במקום שהדבר מועיל לעץ יש להתיר.
- יש החוששים לסכנה אף במקום בו יש היתר מן הדין לקצוץ את העץ, ולדעתם במקרה כזה יש להחמיר ולעקרו עם האדמה באופן שיוכל לחיות כך, ולנטעו במקום אחר. אם אי אפשר, יש לעקרו על כל פנים על ידי גוי ויאמר בפירוש שאין הוא רוצה שיעשה זאת בשליחותו. במקום שאין היתר מן הדין לעקור את העץ, אין להסתמך על היתרים אלו.

בבבין בתים ועליות מרווחות... ומכל מקום עושים כן בשביל הנאת גופם שדירה נאה מארכת ימיו של אדם... ואם כן כיון שזה בונה במנהג העולם, והתאנה מעכבת, ודאי שהרוצה לעשות סחורה במעותיו כדי להרוויח בהם מה שהוא מנהג להרוויח באותו סך, אין ספק שלא ימנע מעשות הסחורה ההיא אפילו אם יבא לו נזק בדבר מועט, כמו הפסד התאנה בערך אל הבית, וזה ברור לעניות דעתי.

ג. קציצת ענפים

הגמרא במסכת תמיד ביארה באילו עצים הסיקו את המערכה על המזבח בבית המקדש:

תלמוד בבלי מסכת תמיד דף כט עמוד א:

כל העצים כשרין למערכה (מערכת העצים על המזבח בבית המקדש), חוץ משל גפן ושל זית, אבל באלו היו רגילין: במרביות (ענפים) של תאנה, של אגוז, ושל עץ שמן... הני (גפן וזית) מאי טעמא (פסולים למערכה)? רב פפא אמר: משום דקטרי (שמעלים הרבה עשן), רב אחא בר יעקב אמר: משום ישוב דארץ ישראל (שאם יעקרו אותם בכמויות גדולות לא ימצא יין ושמן בארץ ישראל)... תאנה לית בה (אין בה) משום ישוב דארץ ישראל? ... בתאנה דלא עבידא פירא (לא עושה פרי).

הבאר שבע הקשה על דברי הגמרא:

באר שבע מסכת תמיד דף כט עמוד ב:

ומיהו תימה, לדידיה (לרב פפא) דלית ליה ישוב ארץ ישראל, ממילא איירי (מדברת) משנתנו דקתני: 'אבל באלו היו רגילין במורביות של תאנה', היינו אפילו בתאנה דעבדא פירי, ואמאי לא יהיה אסור משום 'לא תשחית את עצה'?

ביישוב קושייתו כתב המשנה למלך:

משנה למלך הלכות איסורי מזבח פרק ז:

ולא הבנתי קושיא זו, דמאי דאסר משום 'לא תשחית' אינו אלא לקצץ האילן עצמו משרשו, **אבל לקצץ ענפים וחוריות לא ידעתי היכא רמיזא איסור זה**, והכא לא היו כורתים כי אם הענפים, ברם שרשויה בארעא שבוקו (שורשיהם נשארו באדמה).

בשו"ת בית יצחק הקשה מסברא על המשנה למלך:

שו"ת בית יצחק יורה דעה א סימן קמב:

ואמנם גוף סברת המשנה למלך צריך עיון, דמה לי קוצץ כולו מה לי קוצץ ענף הנושא פירות, הוא גם כן משחית?!

❖ **נסה לבאר, מהו טעמו של המשנה למלך?**

הגר"ע יוסף הכרעי שבקציצת ענפי האילן ישנו לכל הפחות איסור דרבנן, אך במקום שהדבר מועיל לעץ ולפירותיו – מותר:

שו"ת יחזה דעת חלק ה סימן מו:

וראיתי בשו"ת בית יצחק... פקפק בסברת המשנה למלך שהתיר קציצת ענפים, שיש לומר מה לי קוצץ כל האילן, ומה לי אם קוצץ ענף מעץ הנושא פירות, ושמה הוי כדון חצי שיעור שאסור מן התורה... ובאמת שרבו הסוברים שאין דין חצי שיעור שלא באיסורי מאכל, וכגון במלאכות שבת וכדומה... ומכל מקום איסורא דרבנן איכא... אלא שכאן יש לומר שקציצת הענפים גורמת השבחת שאר חלקי האילן, וכן ראיתי להגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי.

ד. חשש סכנה

אף במקום שמותר מן הדין לקצוץ את האילן, יש מהאחרונים שכתבו שיש סכנה בדבר:

שו"ת חיים שאל חלק א סימן כג:

ראיתי בצוואות רבינו יהודה חסיד זצ"ל שכתוב שם: אילן העושה פירות אין לקצוץ אותו. ויש לצדד בזה דכונתו דהגם דמותר מן הדין – לא יקוצץ.

